పాఠం 15

స్వతంత్ర భారత రాజ్యాంగ నిర్మాణం

భారత రాజ్యాంగ పునః సందర్శన

ముందుగా 8వ తరగతి సాంఘిక శాస్త్ర పాఠ్య పుస్తకంలోని 13వ అధ్యాయం చదివి భారత రాజ్యాంగానికి సంబంధించిన కింద ఇచ్చిన కృత్యాలను పూరించండి.

- భారత రాజ్యాంగానికి ---------------, ---------------, -----------, --------------- ప్రధానంగా దోహదం చేశారు.
- భారత రాజ్యాంగ ప్రవేశికలో ఏ ఏ మౌలిక ఆదర్శాలు పొందుపరచబడ్డాయి?

బ్రిటిష్ పాలన చివర సంవత్సరాలలో చోటు చేసుకున్న మార్పులు, రాజకీయ ఆకాంక్షలు భారత రాజ్యాంగాన్ని రూపుదిద్దాయి. 1936 తరవాత గాంధీ తన ఆశ్రమానికి పరిమితం అయ్యి రాజకీయాల్లో అంతగా ఆసక్తి చూపలేదు. అయితే అతడు ఘటనలకు మార్గదర్శనం చేస్తూ ఉన్నాడు. ఎన్నికల రాజకీయాలు 1936-37లో మొదలయ్యి, 1946లో రాజ్యాంగ సభకి సభ్యులను ఎన్నుకోవటంతో ముగిసాయి. ఆ సభ్యులే రాజ్యాంగాన్ని రాశారు. ప్రధాన రాజకీయ శక్తిగా ఉన్న కాంగ్రెస్ అన్ని సామాజిక వర్గాలను కలుపుకుని ఐక్య భారత జాతి కోసం నిలబడింది. రెండు ఎన్నికలలో అత్యధిక స్థానాలను గెలుచుకుని ఎన్నికల రాజకీయాలలో బలం పుంజుకుంది.

అంతకు కొంత కాలానికి ముందు పుట్టిన హిందూ, ముస్లిం మత జాతీయతావాదం రాజకీయ శక్తులుగా బలపడటంతో ఈ కాలం కీలకమైనది. హిందూ మహాసభ, ముస్లిం లీగ్ ఎన్నికలలో పోటీ చేసి మత భావాలనే రాజకీయంగా, సిద్ధాంతంగా ప్రచారం చేశాయి. బ్రిటిష్ పాలకులకు వ్యతిరేకంగా కమ్యునిస్టు పార్టీ నాయకత్వంలో రైతాంగ జాతీయత మూడవ స్రవంతిగా ఎదిగింది. తమిళ దేశంలో రామస్వామి నాయకర్ చేపట్టిన ఆత్మ గౌరవ ఉద్యమం, మహారాష్ట్రలో భాస్కరరావు జాదవ్ బ్రాహ్మణేతర పార్టీల నుంచి నాల్గవ స్రవంతి బయలుదేరింది. ఈ నేపథ్యంలో అఖిల భారత బడుగు వర్గాల ఉద్యమాన్ని డా॥ బి.ఆర్.అంబేద్కర్ మొదలుపెట్టి, బలోపేతం చేశారు.

ఈ పరిస్థితులలో హిందు నాయకుడు బి.ఎస్. ముంజే అంటరానికులాల నాయకులతో స్నేహపూర్వక సంబంధాలు పెట్టుకున్నాడు. హిందువులతో కలసి ఉమ్మడి నియోజకవర్గాలకు (ఎం.సి.) రాజా-(బి.ఎస్.) ముంజె అన్న ఒప్పందంపై 1932 ఫిబ్రవరిలో సంతకాలు చేశారు. అంతేకాకుండా అప్పటి వైస్రాయ్‌తో సహా బ్రిటిష్ అధికారుల ఒత్తిడి కారణంగా 1932లో పూనా ఒప్పందంపై గాంధీతో అంబేద్కర్ సంతకం చేశారు. ఆ విధంగా బడుగు వర్గాల అంశం జాతీయ ఎజెండాలో చోటు చేసుకుంది. జాతీయతావాద రాజకీయాలలో బడుగు వర్గాలు భాగం అయ్యాయి. జాతీయ రాజకీయ ఎజెండాలో బడుగు వర్గాల నేతల ఎజెండా ప్రాధాన్యతను సంతరించుకుంది. పంజాబ్, బెంగాల్‌తో సహా దేశంలో

SCERT TELANGANA

పలు ప్రాంతాలలో ఇటువంటి సంఘాలు అనేకం ఏర్పడ్డాయి. జాతీయ ఉద్యమంలో భాగంగా ఆలయ ప్రవేశ ఉద్యమాలు, అంటరానివాళ్ల వాడలకు వెళ్లటం వంటి కార్యక్రమాలు చేపట్టారు. అంటే, జాతీయ ఉద్యమం కేవలం బ్రిటిష్ పాలకుల నుంచి స్వాతంత్ర్యం పొందటానికే కాక జాతీయ రాజకీయాలలో సమాజంలోని నిమ్న వర్గాలు పాల్గొనేలా చెయ్యటం కోసం జరిగింది.

ఆ స్ఫూర్తితో 1942లో అఖిల భారత షెడ్యూల్డ్ తెగల సమాఖ్య అనే ఒక కొత్త పార్టీని అంబేద్కర్ స్థాపించారు. గాంధీకి సన్నిహితంగా ఉన్న ఎం.సి.రాజా కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వాలతో నిరాశ చెంది ఈ సమాఖ్యలో చేరాడు. సుభాష్ చంద్ర బోస్ సోదరుడైన శరత్ చంద్ర బోస్ ఈ ఉద్యమాన్ని బలపరిచాడు. అంటే కులం అన్న అంశం ప్రాధాన్యతను సంతరించుకుందని తెలుస్తుంది. బడుగు / షెడ్యూల్డ్ కులాల ఎజెండా ద్వారా అంబేద్కర్ జాతీయ స్థాయి హోదాగలనాయకుడయ్యాడు. షెడ్యూల్డ్ కులాల ఏకైక ప్రతినిధిగా అంబేద్కర్ ఎదిగాడు, ఆ అంశానికి ముస్లింతో సమాన ప్రాముఖ్యత లభించింది. భారతదేశం షెడ్యూల్డ్ కులాలకు, కుల సమస్యకు న్యాయమైన ప్రతినిధిగా అంబేద్కర్‌ని బ్రిటిష్ అధికారులు, ప్రభుత్వం గుర్తించాయి.

1942 డిసెంబరులో అలహాబాదులో జరిగిన షెడ్యూల్డ్ కులాల ప్రత్యేక రాజకీయ సమావేశంలో భారతదేశం ఒకే దేశం కాదని, అది దేశాల సమాహారమని అంబేద్కర్ ప్రకటించాడు. షెడ్యూల్డ్ కులాలు తమ ప్రత్యేక గుర్తింపుని కలిగి ఉంటాయని కాంగ్రెస్‌కి, బ్రిటిష్ వారికి అంబేద్కర్ చాటి చెప్పాడు. తన రాజకీయ లక్ష్యాలను బలిచెయ్యకుండా జాతీయ అగ్ర నాయకులతో అంబేద్కర్ వ్యవహరించటం నేర్చుకున్నాడు.

అంబేద్కర్ జాతీయ నాయకుడిగా ఎదిగాడని, "బడుగు వర్గాల ఏకైక, సరైన ప్రతినిధి అంబేద్కర్ ఒక్కడే" అని 1943లో జరిగిన చర్చలలో భారత దేశ సెక్రటరీ ఆఫ్ స్టేట్ అభిప్రాయపడ్డాడు. భారత దేశ భవిష్యత్తు రాజ్యాంగం యొక్క మౌలిక అంశాలను చర్చించటానికి 1944 నవంబరులో తేజ్ బహదుర్ సప్రు నేతృత్వంలో ఒక పార్టీయేతర సమావేశం జరిగింది. ఇతర పార్టీలతో సమానంగా పరిగణించి ఉప కమిటీకి ఒక ప్రతినిధిని పంపించమని అంబేద్కర్‌ని అది కోరింది.

1945 మే నాటికి "భారతీయుల కోసం భారతీయుల ద్వారా భారతీయుల స్వచ్ఛంద ఆమోదం" ద్వారా రాజ్యాంగం రూపుదిద్దుకోవాలన్న బలమైన జాతీయ భావనకు అంబేద్కర్ వచ్చారు. అదే సమయంలో "కాంగ్రెస్–హిందూ అగ్ర కులాల పాలన కోసం కాక భారత దేశ స్వాతంత్ర్యానికి షెడ్యూల్డ్ కులాలు నిలబడతాయని" అతను ప్రకటించాడు. అంతేకాకుండా అతడు ప్రజలను "పాలిత వర్గాలు", "పాలక వర్గాలు"గా విభజించాడు. అంటే అతడు ప్రజలను సామాజిక న్యాయ శక్తులుగా, ఇతర భారతీయులుగా విభజించాడు. ప్రధాన స్రవంతిలోని జాతీయతావాద రాజకీయాలతో సంబంధాలు ఏర్పరచుకుంటూనే వివిధ సామాజిక అస్తిత్వ బృందాల బలమైన మద్దతుతో అతడు ఏకైక నాయకుడిగా ఎదిగి తన పోరాటాన్ని తీవ్రతరం చేశారు. స్వాతంత్ర్యం తక్షణ సమస్యగా దానిని సాధ్యంచేసే దిశలో జాతి నిమగ్నమైంది. బ్రిటిష్, జాతీయ నాయకులతో కూడా డా॥ అంబేద్కర్ చర్చలు జరుపుతూనే ఉన్నారు. ఈ పరిస్థితులలో ముస్లిం లీగ్, హిందు మహాసభ వంటి రాజకీయ పార్టీలు కూడా అతడితో చర్చలు మొదలుపెట్టాయి. ఈ రాజకీయ మలుపు రాజ్యాంగ నిర్మాణాన్ని ప్రభావితం చేసింది.

SCERT TELANGANA

ఈ నేపథ్యంలో రాజ్యాంగ సభని ఏర్పాటు చెయ్యటానికి బ్రిటిష్ పాలకులు ఒప్పుకున్నారు. పరిమిత ఓటు హక్కుతో పరోక్ష ఎన్నికల ద్వారా రాజ్యాంగ సభని ఎన్నుకునే సమయం వచ్చింది. అన్ని రాష్ట్రాల నుంచి ఎన్నికైన 296 మందితో 1946 జులైలో రాజ్యాంగ సభ ఏర్పడింది. రాష్ట్రాలకు కేటాయించిన 296 స్థానాలలో 208 మందిని కాంగ్రెస్ గెలిచింది. అంతకుముందు 1945 డిసెంబరులో రాష్ట్రాలకు జరిగిన ఎన్నికలలో కూడా కాంగ్రెస్ విజయం సాధించింది. ఈ పరిస్థితులలో నెహ్రూ మాటలలో "జాతికి అద్దంగా" ఉంటానని కాంగ్రెస్ తన సంసిద్ధతని వ్యక్తపరిచింది. కాంగ్రెస్‌లో జవహర్ లాల్ నెహ్రూ, సర్దార్ పటేల్, రాజేంద్ర ప్రసాద్, మౌలానా అబ్దుల్ కలాం ఆజాద్ వంటి దిగ్గజ నాయకులు రాజ్యాంగ నిర్మాణంలో ప్రముఖులుగా ఎదిగారు. న్యాయ అంశాలలో అల్లాడి కుప్పుస్వామి అయ్యర్, ఎన్. గోపాలస్వామి అయ్యంగార్, బి.ఆర్. అంబేద్కర్‌లు నిపుణులుగా రాజ్యాంగ సభ ఏర్పడింది. చరిత్రకారుడు, ఆర్థికవేత్త కాకుండా చట్టాలు, ప్రముఖ దేశాల రాజ్యాంగాలపై నిపుణుడు కావటం వల్ల అంబేద్కర్ ప్రధాన భూమిక వహించారు. ఇంకోవైపున కాంగ్రెస్ దిగ్గజ నాయకులకు సాటిగా సామాజిక న్యాయ సిద్ధాంతవేత్త, రాజకీయ నాయకుడిగా అంబేద్కర్ ఎదిగారు. అన్నిటికీ మించి జాతీయతావాదాన్ని అతడు సామాజిక న్యాయంగా మలుపు తిప్పాడు. ఆ విధంగా రాజ్యాంగం రాసే సంఘానికి నేతృత్వం వహించటానికి అతను సరైన వ్యక్తి అయ్యాడు. కాబట్టి సాంఘిక సంస్కరణ, పునరుద్ధరణలపై రాజ్యాంగం దృష్టి సారించాల్సి వచ్చింది. అందుకనే ఎన్నికలలో ఓడిపోయినప్పటికి డా॥ అంబేద్కర్ అవసరం ఉండింది. రాజ్యాంగ సభకి అతడు మొదట బెంగాల్ నుంచి, తరవాత బొంబాయి నుంచి ప్రాతినిధ్యం వహించాడు.

ఆ విధంగా ఏర్పడిన రాజ్యాంగ సభ రెండు లక్ష్యాలను నిర్ధారించుకుంది. మొదటిది స్వాతంత్రం, స్వేచ్ఛలను సాధించటం. రెండవది సామాజిక విప్లవం, అంటే అన్ని రకాల అణచివేతల నుంచి స్వేచ్ఛని సాధించటం. మూడవ లక్ష్యంగా ఆదిమ గ్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థ నుంచి శాస్త్రీయ, ప్రణాళికాబద్ధ వ్యవసాయం, పరిశ్రమలకు మారే ఆర్థిక విప్లవాన్ని ఎస్. రాధాకృష్ణన్ ప్రతిపాదించారు. గ్రామీణ చేతివృత్తులు, రైతాంగ ఆర్థిక వ్యవస్థ ఆధారిత ఆర్థిక ప్రణాళిక గురించి, రాష్ట్ర శాసనసభలు, పార్లమెంటుకి ఎన్నికల గురించి ఆలోచన చేశారు కానీ, ఆధునిక పరిశ్రమల ఆధారిత ఆర్థిక వ్యవస్థపై, బ్రిటిస్ తరహా పార్టీ ఆధారిత పార్లమెంటు ఎన్నికలపై అంగీకారం కుదిరింది. భారతదేశం ఒక రాజ్యాంగం, ఒక జెండాతో ఒక రాజకీయ దేశంగా కావటాన్ని సభ్యులందరూ అంగీకరించారు.

మొత్తం మీద సామాజిక న్యాయం ఎజెండాని సభ్యులందరూ అంగీకరించారు. రాజ్యాంగ సభ ఏర్పడిన తరవాత సామాజిక న్యాయానికి జాతి ఎజెండాని ఏర్పరుస్తూ ఉద్దేశాల తీర్మానాన్ని జవహర్ లాల్ ప్రతిపాదించారు. బడుగు వర్గాలను సామాజికంగా, ఆర్థికంగా, రాజకీయంగా విముక్తం చెయ్యటానికి సామాజిక న్యాయం సాధించటం అన్నది ప్రథమ ఉద్దేశమని ఆయన పేర్కొన్నాడు. ఉద్దేశాల తీర్మానం మూలాలు జాతీయతావాదానికి కొత్త మలుపు ఇచ్చిన 1940ల ప్రజా ఉద్యమంలో ఉన్నాయి. పరమత సహనం, అన్ని మతాలకు సమాన అవకాశాలు అన్నవి రాజ్యాంగ మౌలిక సారాంశం. జాతీయతావాదంలో భాగమైన ఘటనలు, ఉద్యమాలు, సిద్ధాంతాలు రాజ్యాంగంలో చోటు చేసుకున్నాయి.

ఉద్దేశాల తీర్మానం : రాజ్యాంగ మౌలిక లక్ష్యాన్ని నిర్ధారించటానికి ఉద్దేశాల తీర్మానం ఆధారం అయింది. జాతీయ ఉద్యమంలో చివరి సంవత్సరాలలో చోటు చేసుకున్న అంశాల ఆధారంగా

SCERT TELANGANA

భారతదేశాన్ని ఒక్క జాతిగా చెయ్యటానికి అన్ని అస్థిత్వ బృందాల అవసరాలను తీర్చాలన్న నిర్ణయానికి నెహ్రూ వచ్చాడు.

భారతదేశ రాజ్యాంగ నిర్మాణం

భారతదేశ రాజ్యాంగాన్ని రాజ్యాంగ సభ రూపొందించి, ఆమోదించింది. బ్రిటిష్ వలస పాలనకు వ్యతిరేకంగా స్వాతంత్రం కోసం భారతీయ ప్రజల సుదీర్ఘ పోరాట ఫలితం ఇది. భారతదేశానికి స్వాతంత్రం ఇవ్వాలని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం నిర్ణయించటంతో తమను తాము పరిపాలించుకోటానికి, తమకు దీర్ఘకాల లక్ష్యాలు నిర్దేశించుకోటానికి భారత ప్రజలకు కొత్త రాజ్యాంగం అవసరమయ్యింది.

దీనికోసం 1946లో రాష్ట్రాలకు ఎన్నికలు జరిగిన తరువాత రాజ్యాంగ సభకు ఎన్నికలు జరిగాయి. రాజ్యాంగ సభ సభ్యులను రాష్ట్ర శాసన సభలు పరోక్షంగా ఎన్నుకున్నాయి. 1946లో ఏర్పాటైన కేబినెట్ మిషన్ ప్రతి రాష్ట్రానికి, ప్రతి సంస్థానానికి లేదా కొన్ని సంస్థానాలతో కూడిన బృందాలకి కొన్ని స్థానాలను కేటాయించింది. ఈ ప్రకారం బ్రిటిష్ ప్రత్యక్ష పాలనలోని రాష్ట్రాలు 292 సభ్యులను ఎన్నుకోగా, అన్ని సంస్థానాలు కలిసి 93 సభ్యులను ఎన్నుకున్నాయి. ప్రతి రాష్ట్రం నుంచి ఎన్నికయ్యే సభ్యులలో ఆ రాష్ట్రాలలో ఆయా వర్గాల జనాభాను బట్టి హిందువులు, ముస్లిములు, సిక్కులు, మరియు ఇతరులు ఉండేలా ఈ ఎన్నికలు నిర్వహించారు. రాజ్యాంగ సభలో షెడ్యూల్డ్ కులాలకు చెందిన 26 మంది సభ్యులు ఉండేలా కూడా చూశారు. రాష్ట్రాల శాసన సభలలో ఎన్నికలు నిర్వహించగా సంస్థానాల ప్రతినిధులను సంప్రదింపుల ద్వారా ఎంపిక చేశారు. మొత్తం మీద దీంట్లో తొమ్మిది మంది మాత్రమే మహిళలు. దీంట్లో 69% సీట్లతో భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ అతి పెద్ద పార్టీ కాగా ఆ తరువాత స్థానంలో ముస్లింలకు కేటాయించిన స్థానాల్లో అధిక శాతాన్ని గెలుచుకున్న ముస్లిం లీగు ఉంది. మొదట్లో బ్రిటిష్ ఇండియాకి చెందిన అన్ని ప్రాంతాల సభ్యులు దీంట్లో ఉన్నారు. అయితే 1947 ఆగస్టు 14న పాకిస్తాన్, భారతదేశంగా దేశ విభజన జరగటంతో పాకిస్తాన్‌కి చెందిన సభ్యులు పాకిస్తాన్ రాజ్యాంగ సభగా ఏర్పడ్డారు.

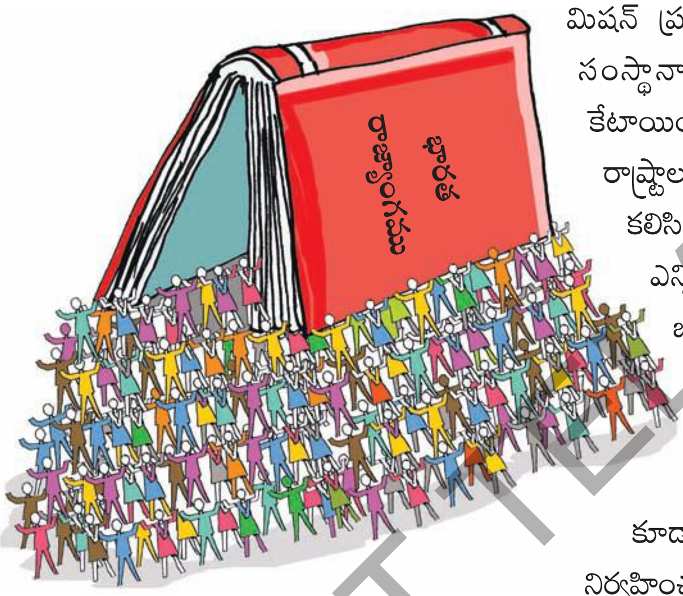

చిత్రం 15.1 : భారతదేశ ప్రజలమైన మేము ..... మాకు మేమే ఇచ్చుకున్నాం

రాజ్యాంగ సభను వయోజనులందరికీ కల్పించిన సార్వత్రిక వయోజన ఓటు హక్కు ద్వారా ఎన్నుకోలేదని మీరు చూశారు. దీనికి ఎన్నికలు పరోక్షంగా జరిగాయి, అంటే భారత సమాజంలోని అన్ని వర్గాలకు ఇది ప్రాతినిధ్యం వహించటం లేదు. అప్పట్లో జనాభాలో 10 శాతం ప్రజలకే రాష్ట్ర శాసన సభలకు ఓటు వేసే హక్కు ఉంది. అంతేకాదు, సంస్థానాల ప్రతినిధులకు ఎన్నికలు జరగనేలేదు, సంబంధిత సంస్థానాలతో చర్చల ద్వారా వీళ్లను ఎంపిక చేశారు. స్వాతంత్ర్యం పొందనున్న నేపథ్యంలో తీవ్ర రాజకీయ కార్యకలాపాలు, ప్రజల మధ్య పెరుగుతున్న ఘర్షణల నేపథ్యంలో ఈ నిర్ణయం తీసుకున్నారు. భారతదేశంలో విలీనం కావాలని సంస్థానాలు ఇంకా నిర్ణయించుకోలేదు, స్వతంత్ర రాజ్యాలుగా

SCERT TELANGANA

కొనసాగుతామన్న ఆశ వాళ్లల్లో చాలా మందికి ఉండేది. అందుకే వాటి ప్రతినిధులను రాజ్యాంగ సభలో చేరమని అడిగారు. మొదట్లో ముస్లిం లీగుకి చెందిన సభ్యులు సమావేశాలకు హాజరు కాలేదు, అయితే ఆ తరువాత హాజరు కాసాగారు.

చిత్రం 15.2 : ఈ చిత్రంలో చూపించిన సమానత, న్యాయం అన్న భావనను చర్చించండి

రాజ్యాంగ సభ అందరికీ ప్రాతినిధ్యం వహించనప్పటికీ అన్ని రకాల అభిప్రాయాలను పరిగణనలోకి తీసుకోటానికి ప్రత్యేక శ్రద్ధ వహించింది. ఉత్తరాలు, వార్తాపత్రికలలో వ్యాసాలు, ఇతర మార్గాల ద్వారా అన్ని వర్గాల ప్రజలు తమ భావాలను తెలియచేసేలా తన పనికి విస్తృత ప్రచారాన్ని కల్పించింది. 1946 డిసెంబరు 13న రాజ్యాంగ సభలో జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ ఈ ముఖ్యమైన ప్రకటన చేశాడు:

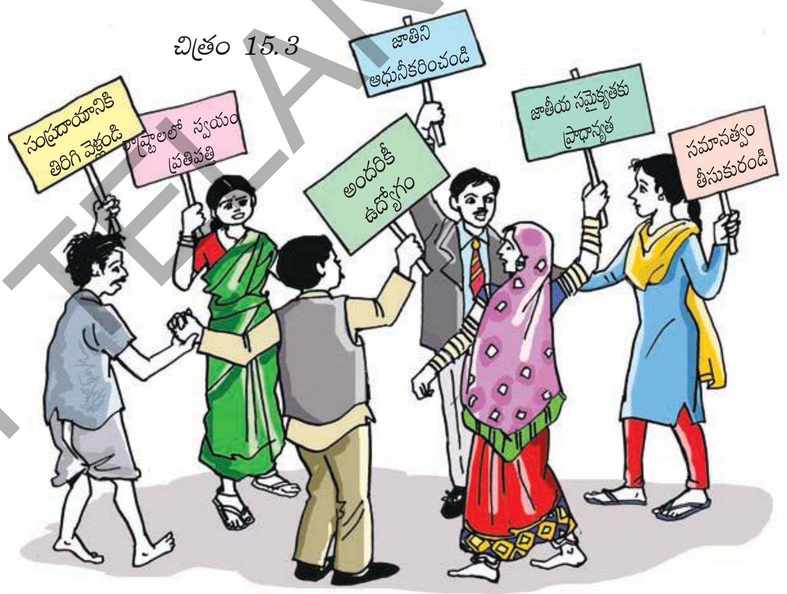

చిత్రం 15.3

"... భారతదేశానికి మనం కోరుకుంటున్న భవిష్యత్తు ఒక బృందానికో లేక ఒక వర్గానికో, లేదా ఒక రాష్ట్రానికో పరిమితమైనది కాదు. ఇది దేశ 40 కోట్ల జనాభాకు సంబంధించినది.... ఇక్కడ లేనివాళ్లను గుర్తు చేసుకోవటం మన విధి, ఇక్కడ ఒక పార్టీ కోసమో, లేక ఒక బృందం కోసమో పని చెయ్యటానికి లేము; దేశం మొత్తం కోసం మనం ఆలోచన చెయ్యాలి, భారతదేశ 40 కోట్ల ప్రజల సంక్షేమాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకోవాలి. ... మన స్వార్థాల నుంచి, పార్టీ వివాదాల నుంచి సాధ్యమైనంత వరకు బయటపడి మన ముందున్న పెద్ద సమస్య గురించి అత్యంత విస్తృత, సహనశీల ప్రభావవంత పద్ధతిలో ఆలోచించి మనం రూపొందించేది దేశమంతటికీ అర్థమైనదిగా ఉండాలి. ఈ అత్యంత బాధ్యతాయుత కార్యక్రమంలో ప్రవర్తించవలసిన విధంగా మనం ప్రవర్తించామని ప్రపంచం గుర్తించేలా ఉండాలి."

డా॥ బి.ఆర్. అంబేద్కర్ నాయకత్వంలో ఒక 'ముసాయిదా సంఘం' ఏర్పడింది, అన్ని దృష్టికోణాలను పరిగణనలోకి తీసుకుని అంతిమ ముసాయిదాను రూపొందించే బాధ్యత ఈ సంఘానికి అప్పగించారు. రాజ్యాంగానికి సంబంధించిన ముఖ్యమైన అంశాలపై సభలో సుదీర్ఘంగా చర్చించి వాటికి విస్తృత దిశా నిర్దేశం చేశారు. చర్చించి, ఆమోదించే నిమిత్తం అంతిమ ముసాయిదాను రాజ్యాంగ సభ ముందు ఉంచారు. అంతిమంగా ఈ సభ 1949 నవంబరు 26న రాజ్యాంగాన్ని ఆమోదించింది, ఇది 1950

SCERT TELANGANA

- "భారతదేశ ప్రజలమైన మేము ..." అన్న పదాలతో భారతదేశ రాజ్యాంగం మొదలవుతుంది. భారతదేశ ప్రజలందరికి ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్నామని చెప్పుకోవటం సమర్ధనీయమేనా?
- దేశం మొత్తానికి రాజ్యాంగాన్ని రూపొందించటంలో భారతదేశ ప్రజలందరూ పాల్గొనగలరా? ఈ ప్రక్రియలో క్రియాశీలంగా పాల్గొనాల్సిన అవసరం ప్రజలందరికీ ఉందా లేక కొంతమంది విజ్ఞులకు ఈ బాధ్యత అప్పగిస్తే సరిపోయేదా?
- పాఠశాల మొత్తానికి ఒక రాజ్యాంగాన్ని ఏర్పాటు చెయ్యాల్సి ఉంటే ఎవరెవరు అందులో భాగస్వాములు కావాలి, ఎలా భాగస్వాములు కావాలి?

జనవరి 26 నుంచి అమలులోకి వచ్చింది. భారతదేశ రాజ్యాంగంలోని ముఖ్యమైన అంశాలు ఎలా రూపొందాయో తెలుసు-కోటానికి రాజ్యాంగ సభలోని కొన్ని ముఖ్యమైన చర్చలను ఇప్పుడు చూద్దాం.

రాజ్యాంగ సభ చర్చలను చదవటం

1948లో రాజ్యాంగ సభ ముందు బి.ఆర్. అంబేద్కర్ రాజ్యాంగ ముసాయిదాను ఉంచాడు. అతడి ఉపన్యాసంలోని కొంత భాగాన్ని ఇక్కడ ఇచ్చాం. "భారతదేశ రాజ్యాంగ సభ ప్రొసీడింగ్స్" అన్న దాంట్లో ఇది నమోదు అయ్యి ఉంది. ఉపన్యాసాన్ని క్లుప్తీకరించిన చోట... చుక్కలతో సూచించబడి ఉంది.

డా॥ అంబేద్కర్ ముసాయిదా ప్రతిని తయారుచేసే ప్రక్రియను వివరించటంతో మొదలుపెట్టాడు. సార్వత్రిక వయోజన ఓటు హక్కుతో రాజ్యాంగ సభ ఎన్నుకోబడలేదు కాబట్టి సాధారణ ప్రజలు, సభ్యులలో అత్యధిక శాతం ఇందులో పాల్గొనేలా తీసుకున్న చర్యలను గమనించండి.

1948 నవంబరు 4, గురువారం ముసాయిదా రాజ్యాంగం

గౌరవనీయ డా॥ బి.ఆర్. అంబేద్కర్.... అధ్యక్షా, ముసాయిదా సంఘం తయారుచేసిన ముసాయిదా రాజ్యాంగాన్ని మీ ముందు ఉంచి దీనిని పరిగణనలోకి తీసుకోవలసిందిగా ప్రతిపాదిస్తున్నాను.

రాజ్యాంగ సభ తీసుకున్న వివిధ నిర్ణయాలకు అనుగుణంగా, కేంద్ర అధికారాల సంఘం, కేంద్ర రాజ్యాంగ సంఘం, రాష్ట్రాల రాజ్యాంగ సంఘం, ప్రాథమిక హక్కులు, అల్పసంఖ్యాక వర్గాలు, గిరిజన ప్రాంతాలు వంటి వాటిపై రాజ్యాంగ సభ ఏర్పాటు చేసిన సలహా సంఘాల నివేదికల ఆధారంగా రాజ్యాంగాన్ని తయారుచేసే బాధ్యతను రాజ్యాంగ కమిటీకి అప్పగించారు. కొన్ని విషయాల్లో భారత ప్రభుత్వ చట్టం, 1935లోని అంశాలను అనుసరించాలని కూడా రాజ్యాంగ సభ నిర్దేశించింది. ... తనకి ఇచ్చిన ఆదేశాలను ముసాయిదా సంఘం నిజాయితీతో పాటించిందన్న విషయాన్ని మీరు గమనిస్తారని ఆశిస్తాను.

ముసాయిదా రాజ్యాంగం ... చాలా పెద్ద పత్రం. దీంట్లో 395 అధికరణాలు, 8 షెడ్యూళ్లు ఉన్నాయి. ముసాయిదా రాజ్యాంగం అంత పెద్ద రాజ్యాంగం ఉన్న దేశం మరొకటి లేదని ఒప్పుకోవాలి.

- దేశానికి స్వాతంత్రం వచ్చిన తరువాత సుమారు .... రోజులకు ముసాయిదా సంఘాన్ని ఏర్పాటు చేశారు.
- రాజ్యాంగ సభ ముందుగా.................................., ..., ...వంటి ముఖ్యాంశాలపై ప్రత్యేకసంఘాలను నియమించింది.

ఈ ముసాయిదా రాజ్యాంగాన్ని ఎనిమిది నెలల పాటు ప్రజల ముందు ఉంచాం. దాంట్లోని అంశాల పట్ల తమ స్పందనలను తెలియచెయ్యడానికి మిత్రులకు, విమర్శకులకు, ప్రత్యర్థులకు తగినంత సమయం లభించింది.

SCERT TELANGANA

రాజకీయ వ్యవస్థకి సంబంధించి ఇతర దేశాల అనుభవాలను మన రాజ్యాంగం ఎలా తీసుకుందో ఇప్పుడు చూద్దాం. ఈ ఉపన్యాసంలో ఛైర్‌పర్సన్ అయిన డా॥ అంబేద్కర్ ఇతర రాజ్యాంగాల నుంచి అరువు తీసుకున్న ప్రక్రియను వివరిస్తున్నాడు. వీటిని చదువుతున్న క్రమంలో ముసాయిదాలో పార్లమెంటరీ ప్రభుత్వానికి ఇచ్చిన వ్యవస్థాగత నిర్మాణాన్ని గుర్తించండి. భారతదేశానికి స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన ఒక సంవత్సరానికి ఈ ఉపన్యాసం ఇచ్చారన్నది గుర్తుంచుకోండి.

- ఈ కమిటీల నివేదికలను డా॥ అంబేద్కర్ అధ్యక్షతన ఉన్న .... చర్చించి, కీలకమైన నిర్ణయాలను తీసుకుంది.
- డా॥ అంబేద్కర్ అధ్యక్షతన .... కమిటీ తీసుకున్న నిర్ణయాలను ముసాయిదా రాజ్యాంగంలో చేర్చడం జరిగింది.
- బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం చేసిన .... అంశాలను కూడా ముసాయిదా తీసుకుంది.
- ఆ తరువాత విమర్శలకు, సూచనలకు దీనిని .... నెలల పాటు ప్రజల ముందు ఉంచారు.
- ముసాయిదా రాజ్యాంగంలో .... అధికరణలు, ... షెడ్యూళ్లు ఉన్నాయి.

పార్లమెంటరీ వ్యవస్థ

చిత్రం 15.4 : డా॥ బి.ఆర్. అంబేద్కర్

"రాజ్యాంగాన్ని చేతిలో పెడితే చట్టానికి సంబంధించిన ఏ విద్యార్థి అయినా సరే రెండు ప్రశ్నలు వేస్తారు. మొదటిది, ఏర్పాటు చేస్తున్న ప్రభుత్వ రూపం ఏమిటి? రెండవది, రాజ్యాంగ రూపం ఏమిటి? ...నేను మొదటి ప్రశ్నతో మొదలుపెడతాను.

రాజ్యాంగ ముసాయిదాలో భారత సమాఖ్య అధిపతిగా అధ్యక్షుడు ఉంటారు. ఈ పేరు అమెరికా అధ్యక్షుడిని గుర్తుకు తెస్తుంది. అయితే పేర్లకు మించి అమెరికాలోని ప్రభుత్వానికి ముసాయిదా రాజ్యాంగం ప్రతిపాదిస్తున్న ప్రభుత్వానికీ ఏమాత్రమూ పోలిక లేదు. అమెరికా ప్రభుత్వాన్ని అధ్యక్ష తరహా వ్యవస్థ ప్రభుత్వం అంటారు. ముసాయిదా రాజ్యాంగం పార్లమెంటరీ ప్రభుత్వాన్ని ప్రతిపాదిస్తోంది. ఈ రెండింటికీ మౌలిక తేడాలు ఉన్నాయి.

అమెరికాలోని అధ్యక్ష తరహా వ్యవస్థ ప్రభుత్వంలో కార్యనిర్వాహక వర్గానికి అధిపతిగా అధ్యక్షుడు ఉంటాడు. పరిపాలన బాధ్యత అతడి కింద ఉంటుంది. ముసాయిదా రాజ్యాంగంలోని అధ్యక్షుడు బ్రిటిష్ రాజ్యాంగంలోని రాజు స్థానంలో ఉంటాడు. అతడు రాజ్యానికి అధిపతి కానీ కార్యనిర్వాహక వర్గానికి కాదు. అతడు దేశానికి ప్రాతినిధ్యం వహిస్తాడు కానీ దేశాన్ని పాలించడు. అతడు దేశానికి ప్రతీక. పరిపాలనలో అతడి స్థానం అలంకారప్రాయం, అతడి ముద్ర ద్వారా దేశ నిర్ణయాలను తెలియచేస్తారు. అమెరికా రాజ్యాంగం ప్రకారం అధ్యక్షుని కింద వివిధ శాఖలకు బాధ్యత వహిస్తూ సెక్రటరీలు ఉంటారు. అదేవిధంగా భారత సమాఖ్య అధ్యక్షుని కింద పరిపాలనలో వివిధ శాఖలకు బాధ్యత వహిస్తూ మంత్రులు ఉంటారు. ఇక్కడ కూడా ఈ రెండింటికీ మధ్య మౌలికమైన తేడా ఉంది. తన సెక్రటరీలు ఇచ్చే సలహాకు అమెరికా అధ్యక్షుడు కట్టుబడి ఉండాలని లేదు. కానీ, భారత

SCERT TELANGANA

- భారత అధ్యక్షునికి ఇచ్చిన అధికారాలు ----------- కి చెందిన ------------- కంటే --------- కి చెందిన ---------------- అధికారాలకు దగ్గరగా ఉన్నాయి.
- భారత అధ్యక్షుడు -------------- సలహాలను పాటించేలా రాజ్యాంగ సభ రూపొందించింది.
- బ్రిటన్ రాజు, భారత అధ్యక్షుడి స్థానాలలో తేడా ఏమిటి?

సమాఖ్య అధ్యక్షుడు సాధారణంగా తన మంత్రుల సలహాలకు కట్టుబడి ఉంటాడు. వాళ్ల సలహాలకు విరుద్ధంగా అతడు ఏమీ చేయలేడు, అదే విధంగా వాళ్ల సలహా లేకుండా కూడా ఏమీ చేయలేడు. అమెరికా అధ్యక్షుడు ఏ సెక్రటరీనైనా, ఎప్పుడైనా తొలగించవచ్చు. పార్లమెంటులో మెజారిటీ మద్దతు ఉన్నంత వరకు భారత సమాఖ్య అధ్యక్షుడికి మంత్రులను తొలగించే అధికారం లేదు...."

సమాఖ్య వ్యవస్థ

"చరిత్రలో ముఖ్యంగా రెండు రకాల రాజ్యాంగ రూపాలు ఉన్నాయి - ఒకదానిని ఏకీకృత విధానమని, రెండవదానిని సమాఖ్య విధానమని అంటారు. ఏకీకృత రాజ్యాంగంలోని రెండు ముఖ్యమైన అంశాలు: (1) కేంద్ర రాజ్యతంత్రం (రాజ్యతంత్రం అంటే ప్రభుత్వ విధానం లేదా రాజకీయ నిర్మాణం) యొక్క సర్వాధికృత, (2) ఉప సర్వసత్తాక రాజ్యతంత్రాలు లేకపోవటం. ఇందుకు విరుద్ధంగా సమాఖ్య విధాన రాజ్యాంగంలో: (1) కేంద్ర రాజ్యతంత్రంతో పాటు ఉప రాజ్యతంత్రాలు కూడా ఉండటం; (2) వాటికి కేటాయించిన రంగాలలో ఈ రెండూ సర్వసత్తాకత కలిగి ఉండటం. ఇంకో మాటల్లో చెప్పాలంటే సమాఖ్య వ్యవస్థ అంటే ద్వంద్వ రాజ్యతంత్రాన్ని ఏర్పాటు చెయ్యటం (కేంద్ర, రాష్ట్రాలతో కూడిన ద్వంద్వ ప్రభుత్వాల విధానం). ముసాయిదా రాజ్యాంగాన్ని సమాఖ్య విధాన రాజ్యాంగంగా పేర్కొనవచ్చు, ఇది ద్వంద్వ రాజ్యతంత్రాన్ని ఏర్పాటు చేస్తుంది. ప్రతిపాదిత రాజ్యాంగంలోని ద్వంద్వ రాజ్యతంత్రం కింద కేంద్రంలో కేంద్ర ప్రభుత్వం, వాటి పరిధుల్లో రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు ఉంటాయి. రాజ్యాంగం వీటికి కేటాయించే రంగాలలో అవి సర్వసత్తాక అధికారాలను కలిగి ఉంటాయి.

"ఈ ద్వంద్వ రాజ్యతంత్ర విధానం, అమెరికా రాజ్యాంగాన్ని పోలి ఉంటుంది. అమెరికా రాజ్యతంత్రం కూడా ద్వంద్వ రాజ్యతంత్రమే, వీటిల్లో ఒకదానిని ఫెడరల్ ప్రభుత్వం అని, రెండవ దానిని రాష్ట్ర ప్రభుత్వం అని అంటారు. ముసాయిదా రాజ్యాంగంలో కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల మాదిరి అన్నమాట. అమెరికా రాజ్యాంగం ప్రకారం ఫెడరల్ ప్రభుత్వం కేవలం రాష్ట్రాల కూటమి కాదు, అలాగే రాష్ట్రాల పాలనా అంగాలు ఫెడరల్ ప్రభుత్వ శాఖలు కావు. ఇదేవిధంగా ముసాయిదా రాజ్యాంగంలో ప్రతిపాదించిన భారతదేశ రాజ్యాంగం కేవలం రాష్ట్రాల కూటమికాదు, రాష్ట్ర పాలనా విభాగాలు కేంద్ర ప్రభుత్వ శాఖలు కావు. భారతదేశ, అమెరికా రాజ్యాంగాల మధ్య పోలిక ఇక్కడితో అంతం అవుతుంది. ఈ రెండింటికీ మధ్య పోలికల కంటే తేడాలు ప్రస్ఫుటంగా ఉన్నాయి....

"ప్రతిపాదిత భారత రాజ్యాంగం ఒకే పౌరసత్వంతో ఉండే ద్వంద్వ రాజ్యతంత్రం. మొత్తం భారతదేశానికి ఒకే పౌరసత్వం ఉంటుంది. రాష్ట్రాల పౌరసత్వం ఉండదు. ప్రతి భారతీయుడు ఏ రాష్ట్రంలో ఉంటున్నప్పటికీ ఒకేరకమైన పౌరసత్వ హక్కులు కలిగి ఉంటాడు.

SCERT TELANGANA

"భారత సమాఖ్య వ్యవస్థలో ఉన్న మరొక ప్రత్యేక అంశం ఇతర సమాఖ్య వ్యవస్థలకు భిన్నంగా నిలుపుతుంది. అధికార పంపిణీతో, ప్రత్యేక శాసన, కార్యనిర్వాహక, న్యాయ అధికారాలతో ఉండే ద్వంద్వ రాజ్యతంత్రాలతో కూడిన సమాఖ్య వ్యవస్థలో భిన్న చట్టాలు, పరిపాలన, న్యాయ రక్షణ ఏర్పడటం అనివార్యమవుతుంది. కొంతమేరకు ఈ వైవిధ్యతను పట్టించుకోనవసరం లేదు. స్థానిక అవసరాలు, స్థానిక పరిస్థితులకు అనుగుణంగా ప్రభుత్వ అధికారాలను మార్చుకునే ప్రయత్నంగా దీనిని స్వాగతించవచ్చు. అయితే ఒక స్థాయిని దాటి ఈ వైవిధ్యత ఉంటే అది గందరగోళాన్ని సృష్టిస్తుంది, అలా అనేక సమాఖ్య దేశాలలో గందరగోళాన్ని సృష్టించింది! వివాహానికి, విడాకులకు, ఆస్తుల వారసత్వానికి, కుటుంబ సంబంధాలకు, ఒప్పందాలకు, నేరాలకు, తూనికలు, కొలతలకు, బిల్లులు, చెక్కులకు, బ్యాంకింగు, వాణిజ్యానికి, న్యాయం పొందే విధానాలకు, పరిపాలనకు సంబంధించిన ప్రామాణికాలు, పద్ధతులకు – సమాఖ్యలో ఇరవై రాష్ట్రాలు ఉన్నాయనుకుంటే – ఇరవై రకాల చట్టాలుంటే పరిస్థితి ఎలా ఉంటుందో ఊహించుకోండి. ఇటువంటి వ్యవహారం రాష్ట్రాలను బలహీనపరచటమే కాకుండా ఒక రాష్ట్రం నుంచి మరొక రాష్ట్రానికి వెళ్లే పౌరులను సహించదు, ఆ పౌరులు ఒక రాష్ట్రంలో చట్టబద్ధమైనది మరొక రాష్ట్రంలో కాదని తెలుసుకుంటారు. భారతదేశం సమాఖ్య వ్యవస్థగా ఉండి, అదే సమయంలో భారతదేశ ఐక్యతను కాపాడటానికి అవసరమైన అన్ని మౌలిక అంశాలలో సారూప్యతను కలిగి ఉండేలా విధానాలను, పద్ధతులను రూపొందించటానికి ముసాయిదా రాజ్యాంగం ప్రయత్నించింది. ఇందుకు ముసాయిదా రాజ్యాంగం మూడు విధానాలను అవలంబించింది:

(1) ఒకే న్యాయ వ్యవస్థ,

(2) పౌర, నేర అంశాలలోని మౌలిక చట్టాలలో సారూప్యత,

(3) ముఖ్యమైన పదవులలో నియమించటానికి దేశమంతటికీ అఖిల భారత సివిల్ సర్వీస్.

- సమాఖ్య రాజ్యతంత్రంలో ఒకటికంటే ఎక్కువ ప్రభుత్వాలు ఉంటాయి, భారతదేశ విషయంలో అవి -----------, ----------------- స్థాయిలలో ఉన్నాయి. మీరు ----------- రాష్ట్రానికి, ------------ దేశానికి చెందుతారు.
- ఏ రకమైన రాజ్యాంగం కింద కేంద్ర ప్రభుత్వానికి ఎక్కువ అధికారాలు ఉంటాయి?
- కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు ఖచ్చితమైన అధికారాలను ఏ రకమైన రాజ్యాంగం ఇస్తుంది?
- భారతదేశ రాష్ట్రాలు ఏ విధంగా "కేంద్ర ప్రభుత్వ పాలనా అంగాల శాఖలు కావు"?
- భారత రాజ్యాంగ రూపకర్తలు ద్వంద్వ పౌరసత్వ (దేశ, రాష్ట్ర) విధానాన్ని ఎందుకు తిరస్కరించారు?

"సమాఖ్య వ్యవస్థలోని ద్వంద్వ రాజ్యతంత్రంతో ద్వంద్వ న్యాయ వ్యవస్థ, ద్వంద్వ న్యాయ సూత్రాలు, ద్వంద్వ సివిల్ సర్వీసులు అనివార్య పరిణామంగా ఉంటాయి. అమెరికాలో సమాఖ్య న్యాయ వ్యవస్థ, రాష్ట్ర న్యాయ వ్యవస్థ రెండూ వేరు; వేటికవి స్వతంత్రమైనవి. భారత సమాఖ్యలో ద్వంద్వ రాజ్యతంత్రాలు ఉన్నప్పటికీ, ద్వంద్వ న్యాయ వ్యవస్థలు లేనేలేవు. హైకోర్టు, సుప్రీంకోర్టు ఒకే సమగ్ర న్యాయ వ్యవస్థలో

SCERT TELANGANA

భాగం; రాజ్యాంగ చట్టం, పౌర చట్టం, నేర చట్టాల కింద అన్ని విషయాలలో వీటి పరిధి ఉండి, న్యాయం చేకూర్చవచ్చు. న్యాయం చేకూర్చే విధానంలో వైవిధ్యత లేకుండా చెయ్యటానికి ఇలా చేశారు. దీనికి కెనడా దేశం ఒక్కటే చాలా వరకు సమీప పోలిక కలిగి ఉంది. ఆస్ట్రేలియా యొక్క విధానం, ఇదీ ఒకటే అనిపిస్తాయి కానీ ఒకటి కావు. (వివరణ: కొన్ని సమాఖ్య దేశాలలో రాష్ట్రాలకు సంబంధించిన చట్టాలలో రాష్ట్ర కోర్టులు ఇచ్చిన తీర్పులను సుప్రీంకోర్టు మార్చలేదు. కానీ భారతదేశంలో కింది కోర్టు ఏదైనా ఇచ్చిన తీర్పుపై సుప్రీంకోర్టు విచారణ చేపట్టి తీర్పు చెప్పవచ్చు.)

"పౌర, వ్యాపార జీవితాలకు మూలాధారంగా ఉన్న చట్టాలలో వైవిధ్యత లేకుండా చెయ్యటానికి జాగ్రత్త వహించాం. పౌర విచారణ స్మృతి, శిక్షాస్మృతి వంటి పౌర, నేర చట్టాల స్మృతులు, సాక్ష్యాల చట్టం, ఆస్తి బదిలీ చట్టం, వివాహ, విడాకులు, వారసత్వానికి సంబంధించిన చట్టాలు ఉభయ జాబితాలో (లేదా కేంద్ర జాబితాలో) చేర్చి సమాఖ్య వ్యవస్థ దెబ్బతినకుండా ఈ చట్టాలలో సారూప్యతను కాపాడారు. (వివరణ: చట్టాలు చేసే అంశాలను కేంద్ర జాబితా, రాష్ట్రాల జాబితా, ఉభయ జాబితాగా విభజించారు. కేంద్ర జాబితాలోని అంశాలపై కేంద్రం మాత్రమే చట్టాలు చెయ్యగలదు, రాష్ట్ర జాబితాలోని అంశాలపై రాష్ట్రం మాత్రమే చట్టాలు చెయ్యగలదు. ఉభయ జాబితాలోని అంశాలపై రాష్ట్రాలు, కేంద్రం చట్టాలు చేయవచ్చు. అయితే కేంద్రం చేసే చట్టానికి విరుద్ధంగా రాష్ట్రం చట్టం చేస్తే కేంద్రం చేసిన చట్టం మాత్రమే చెల్లు బాటవుతుంది.)

చిత్రం 15.5 : 1950ల నాటి గణతంత్ర దినోత్సవ కవాతు, ఆకాశంనుంచి తీసిన చిత్రం

"సమాఖ్య వ్యవస్థలో భాగంగా ఉండే ద్వంద్వ రాజ్యతంత్రాలలో అన్ని దేశాలలో ద్వంద్వ సేవల విధానాన్ని అవలంబించారు. అన్ని సమాఖ్యలలో సమాఖ్య సివిల్ సర్వీసు, రాష్ట్ర సివిల్ సర్వీసు ఉన్నాయి. భారతదేశం ద్వంద్వ రాజ్యతంత్రం అయినప్పటికీ ఈ ఒక్క అంశం మినహాయించి ద్వంద్వ సేవలు ఉంటాయి. ప్రతి దేశంలోనూ పరిపాలనా ప్రామాణికాలను కాపాడే దృష్టికోణం నుంచి పరిపాలన వ్యవస్థలో కొన్ని కీలకమైన పదవులు ఉంటాయి. అతి పెద్ద, సంక్లిష్టమైన పరిపాలనా యంత్రాంగంలో ఇటువంటి పదవులను గుర్తించటం కష్టమే. అయితే, ఇటువంటి కీలక పదవులకు నియమించే వ్యక్తుల సామర్థ్యాన్ని బట్టి పరిపాలనా ప్రామాణికాలు ఆధారపడి ఉంటాయని చెప్పటంలో సందేహం లేదు. అయితే అదృష్టవశాత్తు దేశం మొత్తానికి ఒకే విధంగా ఉన్న గత పాలనా వ్యవస్థ నుంచి ఈ కీలకమైన

SCERT TELANGANA

పదవులు ఏవో మనకి తెలుసు. రాష్ట్రాలు తమకు ప్రత్యేక సివిల్ సర్వీసును ఏర్పరుచుకునే హక్కుకు భంగం కలిగించకుండానే భారతదేశమంతటా ఇటువంటి కీలక పదవులలో నియమించటానికి ఒకే అర్హత, ఒకే రకమైన వేతనంతో అఖిల భారత స్థాయిలో ఎంపిక అయ్యే అఖిల భారత సర్వీసు ఉంటుంది.” [అంబేద్కర్ ఇక్కడ పబ్లిక్ సర్వీస్ కమిషన్ (ఐ.ఎ.ఎస్., ఐ.పి.ఎస్.) ఏర్పాటు గురించి ప్రస్తావిస్తున్నాడు. రాష్ట్ర, కేంద్ర ప్రభుత్వాలలోని ముఖ్యమైన పదవులకు దీని ద్వారా నియామకం జరుగుతుంది.]

- భారతీయ సమాఖ్య వ్యవస్థకూ, అమెరికా సమాఖ్య వ్యవస్థకూ మధ్యగల ముఖ్యమైన తేడాలను పేర్కొనండి.
- రాష్ట్రాలు తమ సొంత సివిల్ సర్వెంట్లను (అధికారులను) కలిగి ఉండే అధికారాన్ని భారత రాజ్యాంగం కల్పిస్తుందా?
- ఒక రాష్ట్రంలోని అధికారులందరూ రాష్ట్ర సివిల్ సర్వీసెస్ నుండి నియమింపబడిన వాళ్లేనా?
- అమెరికాలో కేంద్ర ప్రభుత్వ న్యాయ వ్యవస్థ, రాష్ట్ర న్యాయ వ్యవస్థ వేరువేరు. భారతదేశంలో కేంద్ర, రాష్ట్రాల న్యాయ వ్యవస్థలు సమగ్ర న్యాయ వ్యవస్థలో భాగం – వివరించండి?

రాజ్యాంగ సభలోని చర్చలలో విమర్శలకు ఉదాహరణలు

ముసాయిదా రాజ్యాంగంపై అనేక విమర్శలు ఉన్నాయి – మౌలానా హస్రత్ మొహానీ వంటి వాళ్లు అది 1935 చట్టానికి నకలు మాత్రమేనని ఆరోపించారు. స్వాతంత్ర్య పోరాట సమయంలో భారతదేశానికి క్యాబినెట్ మిషన్ వచ్చినప్పుడు భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ వంటి రాజకీయ బృందాలు వయోజనులందరికీ ఓటు హక్కును కోరుతూ 1935 చట్టాన్ని వ్యతిరేకించిన విషయాన్ని వాళ్లు గుర్తు చేశారు. దామోదర్ స్వరూప్ సేథ్ (డి.ఎస్. సేథ్) వంటి సోషలిస్టులు ఇటీవలి కాలంనాటి రాజ్యాంగాల నుంచి, ఉదా: సోవియట్ యూనియన్ నుంచి ముసాయిదా రాజ్యాంగం ఏమీ తీసుకోలేదని, భారతీయ నేపథ్యంలో కీలకమైన గ్రామాలను విస్మరించారని విమర్శించారు. రాజ్యాంగ సభ సభ్యులు వయోజన ఓటు హక్కు ద్వారా ఎన్నుకోబడలేదని కూడా వాదించారు. అతని విమర్శలు తెలుసుకుందాం.

డి ఎస్ సేథ్: “అయ్యా, మన భారత గణతంత్రం స్వయం ప్రతిపత్తిగల చిన్న చిన్న గణతంత్ర సమాఖ్యగా ఉండవలసింది. ... ఈ విధంగా మనదేశంలో ఏర్పడిన సమాఖ్యలో కేంద్రీకరణకు విజ్ఞుడైన డా॥ అంబేద్కర్ ఇచ్చినంత ప్రాముఖ్యత అవసరం అయ్యి ఉండేది కాదు. కేంద్రీకరణ మంచిదే, ఒక్కొక్కసారి ఉపయోగకరమే. కానీ మనం, మహాత్మాగాంధి తన జీవితకాలమంతా చెప్పినట్లుగా అధికారాన్ని మరీ కేంద్రీకరిస్తే అది మరీ నిరంకుశ అధికారంగా మారుతుందని, ఫాసిస్టు ఆదర్శాల వైపు తీసుకెళుతుందని మనం మరిచిపోతున్నాం. నిరంకుశత్వం, ఫాసిజం నుంచి రక్షణ పొందటానికి ఏకైక మార్గం అధికారాన్నీ సాధ్యమైనంతవరకు వికేంద్రీకరించటం. అప్పుడు మనం ప్రపంచంలో ఎక్కడా లేనివిధంగా హృదయాల

SCERT TELANGANA

కలయికతో అధికార కేంద్రీకరణను సాధించి ఉండేవాళ్లం. అయితే చట్టపరంగా అధికారాన్ని కేంద్రీకరిస్తే దాని సహజ పరిణామంగా మన దేశం ఇంతకాలం వ్యతిరేకించిన ఫాసిజంవైపుకి మరలడమే. ఈనాటికి కూడా దానిని బలంగా వ్యతిరేకిస్తున్నామని చెప్పుకుంటూ మెల్లగా ఫాసిజంవైపుకే అడుగులు వేస్తాం..."

- సేథ్ అభిప్రాయాలు, ముసాయిదా రాజ్యాంగానికి మధ్య పోలికలు, తేడాలు ఏమిటి?
- రాజ్యాంగానికి 73వ సవరణ చేసిన తరువాత గ్రామాలకు ఎటువంటి స్వయం ప్రతిపత్తి కల్పించారో తెలుసుకోండి.

ప్రాథమిక హక్కులపై చర్చలకు ఉదాహరణలు

సమానత్వ హక్కు నేపథ్యంలో 'అంటరానితనం' అన్న ఆచారానికి చట్ట పరంగా అంతం పలకాలని నిర్ణయించారు. ప్రాథమిక హక్కులపై చర్చలోని కొన్ని భాగాలను చదివి భిన్న దృష్టికోణాలను అర్థం చేసుకుందాం.

1947, ఏప్రిల్ 25, మంగళవారం

అధ్యక్షుడు (గౌరవనీయ డా॥ రాజేంద్ర ప్రసాద్) సమావేశంలో ఉన్నారు.

శ్రీ ప్రమథ రంజన్ ఠాకూర్ : (వ్యతిరేకంగా) అయ్యా, ... 6వ క్లాజులో 'అంటరానితనం" గురించి ఇలా పేర్కొన్నారు:

"అంటరానితనాన్ని ఏ రూపంలోనైనా నిషేధిస్తున్నాం, దాని ఆధారంగా విధించే వివక్షత నేరం అవుతుంది."

కుల వ్యవస్థని నిషేధించకుండా అంటరానితనాన్ని ఎలా నిషేధిస్తారో నాకు అర్థం కావటంలేదు. అంటరానితనం అనేది కుల వ్యవస్థ అనే వ్యాధి యొక్క లక్షణం మాత్రమే. మనం కుల వ్యవస్థని సమూలంగా నిర్మూలిస్తే తప్ప అంటరానితనానికి పైపై చికిత్సలు చేసి ప్రయోజనం లేదు.

ఎస్.సి. బెనర్జీ: అధ్యక్షా, 'అంటరానితనం' అన్న పదానికి ముందు వివరణ ఇవ్వాలి. గత 25 సంవత్సరాలుగా ఈ పదాన్ని మనం ఉపయోగిస్తున్నాం, అయినా ఈనాటికీ అది ఏమి సూచిస్తోందో తెలియని తీవ్ర గందరగోళంలో ఉన్నాం. కొన్ని సందర్భాలలో ఒక గ్లాసు నీళ్లు తీసుకోవటం, కొన్నిసార్లు 'హరిజనులకు' ఆలయ ప్రవేశం కల్పించటం అన్న అర్థంలో వాడతారు, కొన్నిసార్లు అది అన్ని కులాలు కలిసి భోజనం చెయ్యటంగా పరిగణింపబడుతుంది, కొన్నిసార్లు కులాంతర వివాహంగా భావింపబడుతుంది. 'అంటరానితనం' గురించి ఎంతో కృషి చేసిన మహాత్మాగాంధీ దానిని వేరు వేరు విధాలుగా, వేరు వేరు సందర్భాలలో వేరు వేరు అర్థాలతో ఉపయోగించారు. కాబట్టి మనం 'అంటరానితనం' అన్న పదాన్ని ఉపయోగించినపుడు దాని అర్థం ఏమిటో మనందరికీ స్పష్టంగా ఉండాలి. ఈ పదం యొక్క పరిణామ ప్రభావం ఏమిటి?

అంటరానితనానికి, కుల వివక్షతకి మనం తేడా చూపకూడదు. శ్రీ ఠాకూర్ చెప్పినట్లు అంటరానితనం కేవలం లక్షణం మాత్రమే, దాని మూల కారణం కుల వివక్షత. మరి మూలకారణాన్ని, అంటే కుల వివక్షతను తొలగిస్తే తప్ప, అంటరానితనం ఏదో ఒక రూపంలో కొనసాగుతూ ఉంటుంది.

SCERT TELANGANA

స్వతంత్ర భారతదేశం ఏర్పడిన తరువాత అందరూ సమాన సామాజిక పరిస్థితులను అనుభవించాలని మనం కోరుకుంటాం.

శ్రీ రోహిణి కుమార్ చౌదరి.... (అనుకూలంగా) అంటరానితనాన్ని నిర్వచించటానికి, స్పష్టంగా ఇలా పేర్కొనాలి: మతం, కులం, లేదా చట్టబద్ధ జీవనోపాధి ఆధారంగా వివక్షత చూపే ఏ చర్యనైనా 'అంటరానితనం' అంటారు....

శ్రీ కె.ఎం. మున్షి: అయ్యా, ఈ సవరణను నేను వ్యతిరేకిస్తున్నాను. ఈ నిర్వచనాన్ని ఆమోదిస్తే పుట్టిన ఊరు, కులం, లేదా లింగం ఆధారంగా చూపే వివక్షత కూడా 'అంటరానితనం'గా పరిగణింపబడుతుంది.

శ్రీ ధీరేంద్రనాథ్ దత్త: అయ్యా, శ్రీ రోహిణి కుమార్ చౌదరి ఇచ్చిన నిర్వచనం అంగీకరిస్తారో, లేదో తెలియదుకానీ ఏదో ఒక నిర్వచనం ఉండాలని నా అభిప్రాయం. 'అంటరానితనం' ఏ రూపంలోనైనా నేరమేనని ఇక్కడ పేర్కొన్నారు. నేరాలను పరిశీలించే మెజిస్ట్రేటు లేదా న్యాయమూర్తి నిర్వచనంలోంచి చూడాల్సి వస్తే, ఒక మెజిస్ట్రేటు ఒక ప్రత్యేక విషయాన్ని అంటరానితనంగా భావిస్తే మరొక మెజిస్ట్రేటు ఇంకొక విషయాన్ని అంటరానితనంగా భావించవచ్చు. ఫలితంగా, ఈ నేరాలతో వ్యవహరించే మెజిస్ట్రేట్ల మధ్య సారూప్యత ఉండదు. కేసులలో తీర్పు ఇవ్వటం న్యాయమూర్తులకు చాలా కష్టంగా ఉంటుంది.

- పై చర్చలో ఏ అభిప్రాయ భేదాలు వ్యక్తమయ్యాయి?
- ఈ చర్చలో పాల్గొనే అవకాశం మీకు లభిస్తే, మీరు ఏ పరిష్కారాన్ని సూచిస్తారు?
- ఈ పదాన్ని రాజ్యాంగంలో నిర్వచించకుండా పొందుపరచడం ఒక మంచి ఆలోచన అని మీరు భావిస్తున్నారా? మీ వాదనకు కారణాలను తెల్పండి.
- 'కేవలం అంటరానితనమే కాకుండా రాజ్యాంగం కులవ్యవస్థకు సంబంధించిన అన్ని విషయాలకు అంతం పలికుండాల్సింది' అనే విషయంతో మీరు ఏకీభవిస్తారా? ఇది ఏ విధంగా చేసి ఉండాల్సిందని మీరు అనుకుంటున్నారు?

అంతేకాకుండా అంటరానితనమంటే వివిధ ప్రాంతాల్లో వేరువేరు అర్థాలు ఉన్నాయి. బెంగాల్‌లో అంటరానితనమంటే ఒక అర్థం ఉండగా మిగిలిన రాష్ట్రాలలో పూర్తిగా భిన్నమైన అర్థం ఉంటుంది.

అధ్యక్షా, ... న్యాయస్థానాలు సరైన శిక్ష విధించేలా 'అంటరానితనం' అన్న పదాన్ని కేంద్ర శాసన సభ నిర్వచిస్తుందని ఆశిస్తున్నాను.

(అంతిమంగా రాజ్యాంగంలో అంటరానితనానికి నిర్వచనం ఇవ్వగూడదని, భవిష్యత్తులో అవసరమైన చట్టాలను చేసే బాధ్యతను శాసన సభకు వదిలివెయ్యాలని నిర్ణయించారు.)

రాజ్యాంగం-సామాజిక నిర్మాణం (Constitution and Social Engineering)

భారత రాజ్యాంగ నిర్మాతలు భారతీయ సమాజం అసమానతలు, అన్యాయం, లేమి వంటి సమస్యలను ఎదుర్కొంటోందని, ఆర్థిక దోపిడీకి పాల్పడిన వలస పాలకుల విధానాలకు బలి అయ్యిందనీ గుర్తించారు. కాబట్టి అభివృద్ధితోపాటు సామాజిక మార్పుకి కూడా రాజ్యాంగం దోహదం చెయ్యాలని గుర్తించారు. "గత రాజకీయ, సామాజిక నిర్మాణాన్ని తిరస్కరించి ముందుకు కదులుతూ తనకు తాను కొత్త వస్త్రాలను రూపొందించుకుంటున్న దేశానికి" రాజ్యాంగ సభ ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్నట్టుగా జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ పేర్కొన్నాడు.

SCERT TELANGANA

చిత్రం 15.6 : 1950, జనవరి 26 నాటి వార్తాపత్రిక. ఈ పేజీలో ఏ ఏ అంశాలు ఉన్నాయి?

కాబట్టి సామాజిక మార్పునకు దోహదం చేసే అనేక అంశాలు రాజ్యాంగంలో ఉన్నాయి. అంటరానితనాన్ని నిషేధించటం గురించి మీరు చదివారు. దీనికి ఒక మంచి ఉదాహరణ రాజ్యాంగంలో షెడ్యూల్డ్ కులాలు, షెడ్యూల్డ్ తెగలకు రిజర్వేషన్లను కల్పించటం. ఈ వర్గాలు తరతరాలుగా ఎదుర్కొన్న అన్యాయాలను అధిగమించటానికి, వారి యొక్క ఓటు హక్కుకు సరైన అర్థాన్ని ఇవ్వడానికి కేవలం సమానత్వపు హక్కు ఇస్తే సరిపోదని రాజ్యాంగ నిర్మాతలు విశ్వసించారు. వాళ్ల ప్రయోజనాలను ప్రోత్సహించేందుకు ప్రత్యేక రాజ్యాంగ చర్యలు అవసరం. అందుకనే షెడ్యూల్డ్ కులాల, షెడ్యూల్డ్ తెగల ప్రయోజనాలను కాపాడటానికి శాసనసభా స్థానాల రిజర్వేషన్ వంటి అనేక ప్రత్యేక అంశాలను రాజ్యాంగ నిర్మాతలు కల్పించారు. ఈ వర్గాలకు ప్రభుత్వరంగ ఉద్యోగాలలో రిజర్వేషన్లకు కూడా రాజ్యాంగం అవకాశం కల్పించింది.

రాజ్యాంగంలో 'ప్రభుత్వ విధానాలకు ఆదేశిక సూత్రాలు' ఉన్నాయి. ఇవి ప్రభుత్వం ముందు ప్రధాన సామాజిక వ్యవస్థలను ఉంచాయి. సామాజిక నిర్మాణ సాధనలో ఒక ముఖ్యమైన అంశం అల్పసంఖ్యాక వర్గాల హక్కులు. నాజీ జర్మనీలో అల్పసంఖ్యాక యూదులను అణిచివేసిన విషాద అనుభవం రాజ్యాంగ నిర్మాతలను ఆలోచింపచేసింది. అల్పసంఖ్యాక వర్గాలకు ప్రత్యేక రక్షణ కల్పించి అధిక సంఖ్యాకులు తమను అంచుకు నెట్టేశారన్న భావన కలగకుండా చెయ్యాలని వాళ్లు నిర్ణయించారు. మతపర అల్పసంఖ్యాక వర్గాలు తమ సొంత విద్యా సంస్థలను నిర్వహించుకునే హక్కు కల్పించడం ఇందుకు ఒక ఉదాహరణ. ఇటువంటి సంస్థలకు ప్రభుత్వం నిధులు కూడా కేటాయించవచ్చు.

ప్రస్తుత రాజ్యాంగం

చట్టాలను అప్పుడప్పుడు సవరించాల్సిన అవసరం ఏర్పడుతుందని రాజ్యాంగ నిర్మాతలు గుర్తించారు. కాబట్టి చట్టాలను, రాజ్యాంగంలోని అధికరణాలను సవరించటానికి కూడా అది అవకాశం కల్పించింది. శాసన సభలలో సగంకంటే ఎక్కువ మంది ఆమోదంతో తరచు చట్టాలు చెయ్యవచ్చు. అయితే రాజ్యాంగంలోని అధికరణాల సవరణను పార్లమెంటు మాత్రమే చేపట్టాలి. అంతేకాకుండా రాజ్యసభ, లోక్‌సభల రెండింటిలో మూడింట రెండు వంతుల సభ్యుల ఆమోదం అవసరం. కొన్ని అధికరణాలను రాష్ట్ర శాసన సభలు అంగీకరించిన తరువాత (లేదా రాటిఫై చేసిన తరువాత) మాత్రమే సవరించవచ్చు. అంతేకాకుండా ఇతర చట్టాలలాగే కొత్త సవరణలను దేశ అధ్యక్షుడు కూడా ఆమోదించాల్సి ఉంది.

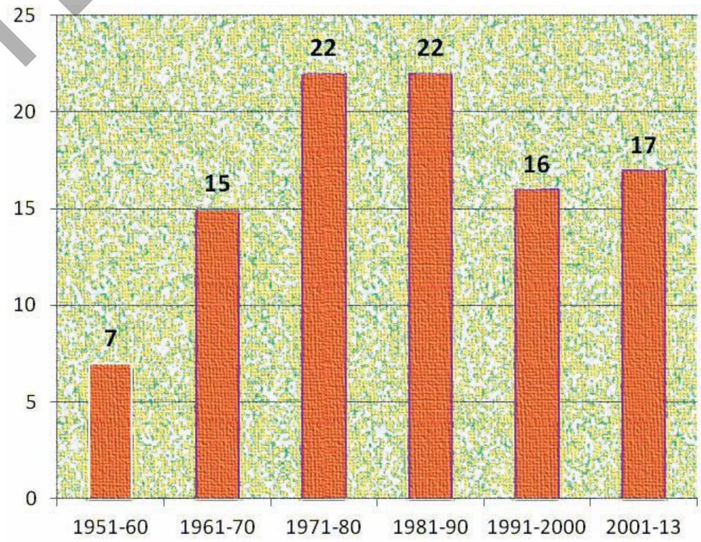

రేఖాచిత్రం 1 : 1950, జనవరి 26న రాజ్యాంగం అమలులోకి వచ్చిన నాటినుంచి 2013 వరకు దాదాపు 99 సవరణలు చేశారు.

SCERT TELANGANA

రాజ్యాంగానికి ప్రధాన మార్పులు 1970లలో చేశారు. వీటిల్లో మొదటిది రాజ్యాంగ ప్రవేశికలో "లౌకిక", "సామ్యవాద" అన్న పదాలను చేర్చటం. ప్రవేశికలోని "సమానత్వం", "స్వేచ్ఛ", "న్యాయం" వంటి పదాలు లౌకికవాద, సామ్యవాద విలువలకు ప్రాధాన్యత నిచ్చాయి కాబట్టి ఈ పదాలను చేర్చారు. భారత రాజ్యాంగ చరిత్రలో రెండవ ముఖ్యమైన ఘట్టం కేశవానంద భారతి కేసుగా ప్రాచుర్యం పొందిన సుప్రీంకోర్టు తీర్పు. భారత రాజ్యాంగంలోని కొన్ని అంశాలను ఎట్టి పరిస్థితులలోనూ సవరించటానికి లేదని ఇందులో వాదించారు. వీటిల్లో ప్రాథమిక హక్కులు ఒకటి. సుప్రీంకోర్టు కేశవానంద భారతి కేసులో తీర్పును ఇస్తూ దేశ మనుగడ కొన్ని మౌలిక సూత్రాలపై ఆధారపడి ఉంటుందని వాదించింది. ఏవి మౌలిక సూత్రాలు అన్న విషయంలో న్యాయమూర్తులలో భిన్నాభిప్రాయాలు ఉన్నప్పటికీ ఈ కిందివాటిపై ఏకీభావం కుదిరింది: ప్రభుత్వ నిర్మాణం, సమాఖ్య లక్షణం, ఉన్నతమైన రాజ్యాంగం, సర్వసత్తాక దేశం, న్యాయం, సంక్షేమ రాజ్యం వంటివి ఏర్పాటు చేయటం. రాజ్యాంగ మౌళిక స్వరూపం దెబ్బతినేలా, సవరించడానికి గానీ, పూర్తిగా మార్చడానికి గానీ పార్లమెంటుకు అధికారం లేదని కోర్టు స్పష్టం చేసింది. రాజ్యాంగం యొక్క మౌళిక ఉద్దేశ్యాలను పీఠికలో పొందుపరచిన భావాలు (అంశాలు) తెలుపుతాయని, రాజ్యాంగ కనీస / ముఖ్య లక్షణాలను గురించి వ్యాఖ్యానిస్తూ, సుప్రీంకోర్టు తన వరుస తీర్పులలో ప్రస్పుటం చేసింది. రాజ్యాంగ మౌళిక స్వరూపంలో కొన్ని ముఖ్యమైన అంశాలు ఏవనగా : రాజ్యాంగ ఆధిక్యత; దేశ సార్వభౌమత్వం; ప్రాథమిక హక్కులు; ప్రజాస్వామ్య తరహా ప్రభుత్వం; లౌకిక లక్షణాలతో కూడిన రాజ్యాంగం; సమాఖ్య లక్షణాలతో కూడిన రాజ్యాంగం; తప్పనిసరి అనుసరించాల్సిన సంక్షేమ ప్రభుత్వ భావన.

- భారత రాజ్యాంగంలోని మౌలిక అంశాలకు సంబంధించి మీరు గుర్తించిన ఉదాహరణలు, వివరణలు పేర్కొనండి.

కీలకపదాలు

ముసాయిదా సంఘం	రాజ్యాంగ సభ	ప్రవేశిక
ఉమ్మడి జాబితా	ఏకీకృత, సమాఖ్య సిద్ధాంతాలు	పౌరసత్వం
అధ్యక్ష, పార్లమెంటరీ తరహా వ్యవస్థ		సవరణ

మీ అభ్యసనాన్ని మెరుగుపరచుకోండి

1. విభిన్నంగా ఉన్నదానిని గుర్తించండి:
   - ★ స్వాతంత్ర్య పోరాట అనుభవాల నుంచి భారత రాజ్యాంగం ఏర్పడింది.
   - ★ అప్పటికే ఉన్న రాజ్యాంగాల నుంచి భారత రాజ్యాంగం రూపొందింది.
   - ★ ముసాయిదా రాజ్యాంగాన్ని ఉన్నది ఉన్నట్టుగా ఆమోదించారు.
   - ★ దేశాన్ని పాలించటానికి రాజ్యాంగ సూత్రాలను, అంశాలను పేర్కొంది.

SCERT TELANGANA

2. తప్పు వాక్యాలను సరిదిద్దండి:

★ రాజ్యాంగ సభ చర్చలలో కొన్ని అంశాలపై అందరూ ఒకటే భావాన్ని వ్యక్తం చేశారు.

★ రాజ్యాంగ నిర్మాతలు దేశంలోని కొన్ని ప్రాంతాలకే ప్రాతినిధ్యం వహించారు.

★ రాజ్యాంగంలోని అధికరణాలను సవరించటానికి అది అవకాశం కల్పించింది.

★ రాజ్యాంగంలోని మౌలిక అంశాలను కూడా సవరించవచ్చని సుప్రీంకోర్టు చెప్పింది.

3. రాజ్యాంగ సభ చర్చల నుంచి భారత ప్రభుత్వ ఏకీకృత, సమాఖ్య సూత్రాలను వివరించండి.

4. ఆనాటి రాజకీయ ఘటనలను రాజ్యాంగం ఎలా ప్రతిబింబిస్తోంది? స్వాతంత్ర్య పోరాటానికి సంబంధించి ఇంతకు ముందు అధ్యాయాన్ని కూడా పరిగణనలోకి తీసుకోండి.

5. రాజ్యాంగ సభను సార్వత్రిక వయోజన ఓటు హక్కుతో ఎన్నుకుని ఉంటే రాజ్యాంగాన్ని రూపొందించటంలో అది ఎటువంటి ప్రభావాన్ని చూపించి ఉండేది?

6. భారత రాజ్యాంగంలోని మౌలిక సూత్రాల గురించి చిన్న వ్యాసం రాయండి.

7. దేశంలోని రాజకీయ వ్యవస్థలను రాజ్యాంగం ఎలా నిర్వచించింది, వాటిని ఎలా మార్చింది?

8. రాజ్యాంగంలో, మౌలిక సూత్రాలు ఉంటాయి, అయితే ప్రజలు వ్యవస్థతో తలపడినప్పుడే సామాజిక మార్పు వస్తుంది. ఈ వ్యాఖ్యతో మీరు ఏకీభవిస్తారా? మీ కారణాలను పేర్కొనండి.

9. ప్రపంచ పటంలో ఈ కింది వానిని గుర్తించండి.

1) నేపాల్   2) జపాన్   3) ఢిల్లీ   4) అమెరికా

10. పేజి నెం. 226 లోని బార్ గ్రాఫ్‌ను పరిశీలించి కింది ప్రశ్నలకు సమాధానం రాయండి.

ఎ) అత్యధికంగా రాజ్యాంగ సవరణలు ఏ సంవత్సరంలో చేయబడినవి.

బి) 1961-70 కంటే 1971-80లో ఎన్ని సవరణలు ఎక్కువగా అయినవి.

11. మీ పాఠశాలలో 'సమానత్వం' భావన ఎలా అమలు అవుతున్నదో తెలిపే ఒక కరపత్రంను తయారు చేయండి.

SCERT TELANGANA